

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. Розглянуто сутність поняття єдиного соціального внеску. Порівняно вітчизняну систему адміністрування єдиного соціального внеску із системою збільшення внесків на соціальне страхування в зарубіжних країнах. Охарактеризовано позитивні та негативні сторони збирання єдиного соціального внеску для певних категорій громадян.

Аннотация. Рассмотрена сущность понятия единого социального взноса. Сравнены отечественная система администрирования единого социального взноса с системой взимания взносов на социальное страхование в зарубежных странах. Охарактеризованы положительные и отрицательные стороны взимания единого социального взноса в Украине.

Annotation. The essence of the concept of a single social contribution is studied. Domestic system of administration of a single social contribution is compared to the system for collecting social insurance contributions in foreign countries. The characteristic of the positive and negative aspects of charging a single social contribution in Ukraine is given.

Ключові слова: єдиний соціальний внесок, фонди соціального страхування, ставки єдиного внеску, соціальне страхування, адміністрування.

Україна є правовою та соціальною державою, основним завданням якої є створення сприятливих умов життя для її населення. Тому уряд країни приділяє значну увагу соціальній політиці держави, яка спрямована підвищити добробут членів суспільства, забезпечити соціальну справедливість та соціально-політичну стабільність у країні.

У період реформування системи законодавства зазнала змін і система соціального страхування. Мова йде про запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [1] (далі – єдиний внесок), який спрямований повторення страховими фондами функцій, пов'язаних із формуванням страхових коштів, та ефективнішим використанням коштів соціального страхування.

Поняття єдиного соціального внеску як економічної та правової категорії висвітлювалось у працях багатьох вчених, таких, як: Л. Качан, Л. Польовик, С. Строїч, Т. Прошина, В. Циганенко, Л. Ушакова, К. Скрипкіна та ін. У роботах цих авторів запропоновані різні підходи до процесу нарахування та сплати єдиного соціального внеску, наведено доцільність зміни ставки єдиного соціального внеску, проаналізовано та порівняно систему сплати єдиного внеску в Україні та зарубіжних країнах, а також подані позитивні та негативні аспекти цього порівняння. Проте на сьогодні особливої уваги потребують питання впровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та її порівняння з системою адміністрування єдиного внеску України.

Мета статті – дослідити правову природу та порядок справляння єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування, виявити недоліки, що існують у чинному законодавстві, та на основі дослідження досвіду зарубіжних країн надати рекомендації щодо їх усунення.

Предмет статті – комплекс науково-теоретичних знань щодо системи адміністрування єдиного соціального внеску.

Об'єкт статті – система адміністрування єдиного соціального внеску.

Згідно з Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [1] з 1 січня 2011 року єдиний соціальний внесок замінив усі інші обов'язкові соціальні внески: на пенсійне страхування, на страхування від безробіття, на страхування тимчасової втрати працездатності і на страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Ідея інтегрованого збору внесків на соціальне страхування не є новизною. Схожа практика уже набула популярності у більш ніж 60 державах світу. Основною відмінністю між системами соціального страхування зарубіжних країн є встановлення органів, які здійснюють збір, облік та контроль за справлянням страхових внесків, а також органів, які виплачують матеріальну допомогу та надають соціальні послуги застрахованим особам [2].

Систему адміністрування внесків на соціальне страхування можна розподілити на п'ять типів (таблиця).

Типи моделей адміністрування збору страхових внесків [3]

№ п/п	Характеристика системи	Країни, що використовують
1	Паралельне здійснення окремими установами соціального страхування своїх функцій. Управління системою є повністю децентралізованим і відокремленим від податкової системи	Данія, Люксембург, Австрія, Україна
2	Функції реєстрації платників і застрахованих осіб, збору внесків, прийому та обліку звітності зі сплати внесків централізовано виконує одна установа. Водночас, страхові виплати, ведення відповідних баз даних та обліку застрахованих здійснюються окремо кожним з фондів соціального страхування	Бельгія, Іспанія, Італія, Македонія, Болгарія, Німеччина, Польща
3	Єдина установа, яка здійснює збір страхових внесків, є відповідальною і за здійснення виплат, ведення обліку застрахованих та зберігання необхідних даних	Чехія, Греція, Литва, Мальта, Португалія, Швейцарія, Словачія
4	На податкову адміністрацію покладені функції щодо збору страхових внесків та контролю за їх справлянням, примусового стягнення та управління грошовими потоками, а реєстрацію та облік застрахованих осіб, виплату їм допомог та надання соціальних послуг здійснюють інші органи	Естонія, Угорщина, Голландія, Словенія, Сербія, Хорватія, Чорногорія, Албанія, Румунія, Боснія та Герцеговина. До 2010 року практикувала і Росія
5	Податкові органи здійснюють збір і розподіл страхових внесків, а всі інші функції з соціального страхування виконує лише одна установа	Великобританія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Ісландія

Обсяг зібраних внесків на соціальне страхування також впливає на ефективність роботи реформованої системи адміністрування. Цей взаємозв'язок визначається шляхом співвідношення фонду оплати праці, з якого сплачено внески, до фактичного фонду оплати праці в досліджуваних країнах, і дозволяє стверджувати, що більший ступінь інтегрованості системи забезпечує збільшення її доходів. Так, перші три типи моделей адміністрування характеризуються такими співвідношеннями: 84,5, 86,8 та 88,4 % відповідно. П'ятий тип має найкращий показник, який демонструє збирання внесків на рівні 100 %. Четвертий тип дав несподівано низький результат – 73,5 %.

В Україні гостро стоїть проблема нелегальної зайнятості, частка працюючих в якій становить близько 27 % [4]. У країнах СНД це питання вирішилось шляхом введення єдиного соціального податку, який зменшить податкове навантаження на населення. Цікаво, що розмір єдиного внеску в європейських країнах значно менший, ніж сукупність зборів, що нараховувалися на фонд оплати праці українських платників податків. Так, у Російській Федерації базова ставка єдиного соціального податку становила 26 %. Податок справлявся за регресивною шкалою. Законодавство передбачає також пільги щодо його сплати для певних категорій населення (сільськогосподарських товаровиробників, організацій народних художніх ремесел, самозайнятих осіб та ін.) [5].

Грузія також застосовує єдиний соціальний податок, що перераховується в Державний фонд соціального забезпечення і становить 20 % оподатковуваної податком суми, крім того, громадяни перераховують податок у розмірі 1 % у Державний фонд зайнятості [6]. Для порівняння у Казахстані ставка єдиного соціального податку становить 21 % [7]. У Республіці Таджикистан єдиний внесок до Фонду соціального захисту населення встановлено в розмірі 25 % заробітної плати працівників [8].

Цікава ситуація за справляння єдиного податку у США. Базова ставка податку на соціальне забезпечення тут становить 6,2 % від заробітної плати працівника (максимальна ставка податку – 76 200 дол. США), крім того, вноситься збір на медичну допомогу у розмірі 1,45 %, і збір на соціальне страхування у зв'язку з безробіттям у розмірі 6,2 % (при максимальній сумі утримань 434 дол. США). Тобто загальна сума внесків у фонди соціального страхування становить 13,85 % [9].

Дослідження та аналіз зарубіжного досвіду адміністрування єдиного внеску на соціальне страхування свідчить, що найбільш ефективною є система, за якої всі функції, не пов'язані зі збиранням внесків, покладаються на єдину устанovu, тоді як збір і розподіл внесків здійснюють податкові органи. Така система функціонує у Великобританії.

У Великобританії кошти, які скеровуються до системи Національного страхування, називаються національними страховими внесками. Вони сплачуються роботодавцями та самозайнятими особами. Страхові внески розподілені на чотири класи. Роботодавець утримує із заробітної плати найманого працівника і сплачує національні страхові внески 1 класу розмір якого становить 11 % з доходу в межах 110 – 884 £ в тиждень, якщо ж тиждневий дохід найманого працівника перевищує 884 £, то роботодавець утримує і сплачує ще один відсоток зі всього доходу понад 884 £. Що стосується самозайнятих осіб, то вони сплачують внески 2 (щомісячно або щоквартально) та 4 (рази на рік) класу. Ставка внесків для 2 класу становить 2,40 £ в тиждень, а для 4 класу – 8 % річного оподаткованого доходу, який є в межах від 5 715 – 43 875 £, і 1 % з доходу, що перевищує 4 3875 £ за рік. Якщо ж очікуваний річний дохід самозайнятої особи буде меншим, ніж 5075 £, особа може не сплачувати національні страхові внески 2 класу. З метою збільшення розміру майбутньої державної пенсії та допомоги при важкій втраті, самозайняті особи та роботодавці можуть сплачувати добровільно національні страхові внески 3 класу в розмірі загальної ставки 12,05 £ в тиждень [10]. У Великобританії передбачені пільги для вдів, рибаків та винахідників.

В Україні обліком платників єдиного внеску, забезпеченням збору та веденням обліку страхових коштів, контролем за повнотою та своєчасністю їх сплати, веденням Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснював Пенсійний фонд України, а зараз Міністерство доходів та зборів України [3].

Розмір єдиного внеску в Україні встановлено відповідно до класів професійного ризику виробництва (67 класів) [2].

Автор вважає, що доцільніше було б виокремити з єдиного внеску внески до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, як це було зроблено в Росії та Великобританії. Це, по-перше, дозволило б уникнути 67-ми класової градації єдиного внеску, а також полегшило б розуміння системи його справляння широким колом громадян, і, по-друге, підвищило б прозорість розподілу коштів між фондами.

Як відомо, в Україні (як і Данії, Люксембургу й Австрії) система соцстрахування є відокремленою від податкової системи, причому – децентралізованою (у ній кілька установ здійснюють свої функції – Пенсійний фонд; Фонд соцстрахування з тимчасової втрати працездатності; Фонд соцстрахування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття) [11].

На думку автора, з огляду на світову практику, логічно, аби система сплати єдиного соціального внеску в Україні була інтегрована в основні процеси державного податкового менеджменту.

Запровадження в Україні єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування має стати позитивним кроком, перш за все, для роботодавців, оскільки вони будуть подавати лише одне платіжне доручення на перерахування внеску до фондів соціального страхування, а також перевірятимуться щодо своєчасності та повноти сплати єдиного внеску одним органом не частіше ніж раз на рік, це дозволить роботодавцям зекономити кошти в розмірі 2 млрд грн у рік [2].

Таким чином, зарубіжний досвід справляння соціальних видатків засвідчує раціональність запровадження в Україні єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Активно сприятиме економії коштів як у фондах, так і в роботодавців.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 8 липня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. 2. Дуб А. Р. Зарубіжний досвід та вітчизняні реалії справляння єдиного внеску на соціальне страхування / А. Р. Дуб // Національний університет водного господарства та природокористування. – 2011. – Вип. 1(53). – С. 57–62. 3. Сайт Міністерства доходів і зборів України. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/>. 4. Покатаєва О. В. Правова природа єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування / О. В. Покатаєва // Класичний приватний університет. – 2012. – № 1. – С. 30–35. 5. Налоговый кодекс РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kadis.ru/>. 6. Податковий кодекс Республіки Грузія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grbc.ge/>. 7. Податковий кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nalog.ru/>. 8. Податковий кодекс Республіки Таджикистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tabiat.narod.ru/>. 9. Косолапов А. И. Налоги и налогообложение : учебн. пособ. / А. И. Косолапов. – М. : Дашков и К°, 2005. – 872 с. 10. National Insurance – the basics [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.direct.gov.uk/>. 11. Дмитренко Є. Єдиний соцвнесок як поразка Пенсійного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/>.